

УДК 343.131:343.01(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.22>

АСИМЕТРИЧНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марусяк О.В.,
*доктор філософії з галузі «право»,
старший науковий співробітник
сектору порівняльного правознавства
Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID: 0000-0002-4113-0624*

Сисак В.Т.,
*адвокат,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0009-0008-7981-0394*

Марусяк О.В., Сисак В.Т. Асиметричність кримінально-правової політики держави щодо визначення ступеня тяжкості злочинів в умовах воєнного стану.

Українське законодавство знаходиться одночасно у двох площинах: євроінтеграційний вимір та реальність воєнного стану. З одного боку, законодавець має реагувати на виклики воєнного часу, але з іншого боку – забезпечувати належне застосування альтернативних засобів вирішення кримінально-правових конфліктів відповідно до стандартів європейського правового простору.

Ця стаття присвячена дослідженню феномену асиметричності кримінально-правової політики держави щодо визначення ступеня тяжкості окремих злочинів в умовах воєнного стану: законодавчі зміни у законі про кримінальну відповідальність, запроваджені після 24 лютого 2022 року істотно обмежили можливості підозрюваних і обвинувачених у застосуванні альтернативних способів врегулювання кримінально-правових конфліктів у справах про злочини щодо власності, водночас вони паралельно створили нормативні передумови для лібералізації кримінальної відповідальності у випадках корупційних кримінальних правопорушень.

На основі аналізу статистичних даних про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, оприлюднених на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора за період 2021–2025 років, автори виявили наслідки застосування незбалансованого підходу до криміналізації правопорушень, пов'язаних із викраденням чужого майна (на прикладі крадіжки) в умовах воєнного стану. Якщо у 2021 році частка крадіжок, кваліфікованих як кримінальні проступки, становила 26,76% від загальної кількості таких правопорушень, то у 2025 році цей показник знизився до 0,162%. Це зумовлено тим, що відповідні діяння тепер віднесені до категорії тяжких злочинів і кваліфікуються за частиною четвертою статті 185 Кримінального кодексу України, що унеможливило застосування альтернативних способів вирішення кримінально-правового конфлікту. Натомість у разі вчинення кримінальних проступків корупційного характеру, нетяжких або тяжких корупційних злочинів (за певними винятками), а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, такі альтернативні механізми залишаються доступними. З огляду на це, у статті підкреслено необхідність перегляду підходів до кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: кримінальне право, Кримінальний кодекс України, кримінально-правовий конфлікт, крадіжка, воєнний стан, корупційні правопорушення, альтернативні способи вирішення кримінально-правових конфліктів.

Marusiak O.V., Sysak V.T. Asymmetry of the state criminal law policy regarding the determination of crime severity under martial law.

Ukrainian legislation simultaneously exists in two dimensions: the European integration dimension and the reality of martial law. On the one hand, the legislator must respond to wartime challenges; on the other hand, it must ensure the proper application of alternative means to resolve criminal law conflicts in accordance with European legal standards.

This article examines the phenomenon of asymmetry in the state criminal law policy regarding the determination of the severity of certain crimes under martial law: legislative amendments to the criminal liability law introduced after 24 February 2022, have significantly limited the possibilities for suspects and accused persons to apply alternative methods of resolving criminal law conflicts in cases involving property crimes, while simultaneously creating normative preconditions for the liberalization of criminal liability in cases of corruption-related criminal offenses.

Based on an analysis of statistical data on registered criminal offences and the results of their pre-trial investigation, published on the official website of the Office of the Prosecutor General for the period 2021–2025, the authors identified the consequences of applying an unbalanced approach to the criminalization of offences related to property crimes (using theft as an example) under martial law. If, in 2021, the share of thefts classified as criminal misdemeanours constituted 26.76% of the total number of such offences, in 2025 this indicator decreased to 0.162%. This is because the relevant acts are now classified as serious crimes and qualified under part four of Article 185 of the Criminal Code of Ukraine, which makes it impossible to apply alternative methods of resolving criminal law conflicts. In contrast, in cases of criminal misdemeanours of a corrupt nature, minor or serious corruption crimes (with certain exceptions), as well as criminal offences related to corruption, such alternative mechanisms remain available. Considering this, the article emphasizes the need to revise approaches to criminal liability under martial law.

Key words: criminal law, Criminal Code of Ukraine, criminal-law conflict, theft, martial law, corruption offences, alternative ways of resolving criminal-law conflicts.

Постановка проблеми. Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року в державі було запроваджено екстраординарний правовий режим воєнного стану [1], який суттєво вплинув на подальший розвиток кримінально-правової політики України в умовах поточних євроінтеграційних процесів. Було внесено низку змін до Кримінального кодексу України [2], зокрема щодо посилення кримінальної відповідальності за вчинення окремих кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Разом із тим законодавцем не було забезпечено системних підходів у формуванні кримінально-правової політики в умовах воєнного стану, оскільки відповідні законодавчі зміни істотно обмежили можливості підозрюваних і обвинувачених у застосуванні альтернативних способів врегулювання кримінально-правових конфліктів у справах про злочини проти власності, однак паралельно створили нормативні передумови для лібералізації кримінальної відповідальності у випадках корупційних кримінальних правопорушень. Це на практиці породило своєрідну асиметрію кримінально-правової політики в умовах воєнного стану – феномен, який потребує осмислення академічною спільнотою.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану доволі добре досліджені в публікаціях останніх років. Зокрема, про це писали Бондаренко М., Будяченко О., Вознюк А., Габлей Н., Дудоров О., Кравчук О., Михайленко Д., Мовчан Р., Письменський Є., Хавронюк М. та ін. Однією із перших монографій, де комплексно аналізувалися відповідні проблеми застосування закону про кримінальну відповідальність в умовах воєнного стану, була праця «*“Воєнні” новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми*» Романа Мовчана, видана ще у 2022 році [3]. На жаль, відтоді в законі про кримінальну відповідальність не спостерігається значних позитивних змін, а тому проблема, порушена в цій статті, досі залишається актуальною.

З огляду на це, **метою** цієї статті є дослідження феномену асиметричності кримінально-правової політики держави щодо визначення ступеня тяжкості окремих злочинів в умовах воєнного стану на прикладі порівняння підходів законодавця до крадіжки як злочину проти власності та корупційних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. До повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року КК України містив невелику кількість положень, які стосувалися воєнного стану.

В Загальній частині КК України зазначалося, що вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій є однією з обставин, які обтяжують покарання (пункт 11 частини першої статті 67). В Особливій частині КК України вчинення відповідного діяння в умовах воєнного стану як кваліфікуючу ознаку можна було знайти у 19 складах військових кримінальних правопорушень (частина четверта статті 402, частина третя статті 403, частина четверта статті 404, частина четверта статті 405, частина п'ята статті 407, частина четверта статті 408, частина четверта статті 409, частина четверта статті 410, частина четверта статті 411, частина третя статті 413, частина третя статті 418, частина третя статті 419, частина третя статті 420, частина третя статті 421, частина четверта статті 425, частина четверта статті 426, частина п'ята статті 426-1, частина третя статті 428 та частина друга статті 435), що було логічно з огляду на підвищену суспільну небезпеку скоєння таких правопорушень спеціальними суб'єктами в умовах екстраординарного правового режиму.

Однак, після 24 лютого 2022 р. Верховна Рада України внесла ряд змін до КК України (зокрема, Закон України № 2113-IX від 3 березня 2022 року [4], Закон України № 2117-IX від 3 березня 2022 року [5], Закон України № 2155-IX від 24 березня 2022 року [6], Закон України № 2160-IX від 24 березня 2022 року [7] та інші), які додали до Особливої частини КК нові положення, що містять склади кримінальних правопорушень з посиланням на умови воєнного стану як кваліфікуючу ознаку.

Станом на 1 лютого 2026 р. в чинній редакції КК України наявні 33 таких склади кримінальних правопорушень, 14 з яких були додані після 24 лютого 2022 р. (частина друга статті 111, частина друга статті 113, частина перша статті 114-2, частина друга статті 114-2, частина четверта статті 185, частина четверта статті 186, частина четверта статті 187, частина четверта статті 189, частина третя статті 190, частина четверта статті 191, частина третя стаття 201-2, частина третя статті 258-6, стаття 336-2, частина п'ята статті 361).

Однак, якщо розглянути на Законі України № 2117-IX, основною метою ухвалення якого було посилення кримінальної відповідальності за мародерство (див. пояснювальну записку до законопроекту [8]), через призму динаміки кримінальних правопорушень, то на практиці його дія призвела до наслідків, які лише частково відповідали намірам законодавця.

Оскільки Закон України № 2117-IX доповнив частину четверту статті 185 КК України, яка раніше визначала кримінальну відповідальність вчинення крадіжки у великих розмірах, новою альтернативною ознакою (вчинення крадіжки «в умовах воєнного або надзвичайного стану»), це призвело до можливої перекваліфікації всіх типів крадіжок (крім крадіжки, передбаченої частиною п'ятою цієї статті) як тяжкого злочину відповідно до частини п'ятої статті 12 КК України.

Таким чином, вчинення крадіжки майна вартістю від одного прожиткового мінімуму працездатних осіб (це 3328 гривень станом на 1 січня 2026 році згідно зі статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» [9]) має своїм наслідком не просто кваліфікацію такого діяння як тяжкого злочину, за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, а й, наприклад, неможливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у випадку вчинення кримінального проступку (стаття 46 КК України). Науковці критикують такий підхід законодавця, наголошуючи на тому, що *«очевидним є те, що суспільна небезпека цих дій не є достатньою для призначення за них альтернативного покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років»* [3, с. 123].

Крім того, існують і кримінально-процесуальні наслідки такої перекваліфікації крадіжки. Наприклад, потерпілий та підозрюваний на стадії досудового розслідування та у судовій стадії позбавлені права можливості скористатися альтернативними способами вирішення кримінально-правового конфлікту. Зокрема, угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (частина третя статті 469 Кримінального процесуального кодексу України [10]), що раніше дозволяло застосувати такий механізм до випадків вчинення крадіжок відповідно до частин першої та другої статті 185 КК України.

Офіційна статистика вчинення кримінальних правопорушень щодо крадіжок за період 2021–2025 рр. наочно демонструє цю ж динаміку: значне зменшення кількості крадіжок як кримінальних проступків та значне збільшення вчинення крадіжок, кваліфікованих за частиною четвертою статті 185 КК України як тяжких злочинів. Якщо у 2021 році від загальної кількості всіх крадіжок

за статтею 185 КК України частка крадіжок як кримінальних проступків складала 26,76% (30 353 проваджень), то у 2025 році кількість таких проступків впала до 0,162% (46 проваджень) від загальної кількості крадіжок (див. таблицю *Динаміка кримінальних правопорушень проти власності за період 2021-2025 р.р.*).

Таблиця 1

Динаміка кримінальних правопорушень щодо таємного викрадення чужого майна (крадіжка) за період 2021—2025 рр.¹

Рік	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість правопорушень	321 443	362 636	475 595	492 479	608 101
Крадіжка (ст. 185 КК України)	113 407	69 359	82 028	55 468	28 342
Злочини (ч.ч. 2-5 ст. 185)	83 054	65 368	81 947	55 383	28 296
Кримінальні проступки (крадіжки) / відсоток до крадіжок (ст. 185 КК України)	30 353 26.76%	3 991 5.75%	81 0.098%	85 0.153%	46 0.162%

Слід зазначити, що судова практика демонструє певну незгоду із наявними нормативними приписами закону про кримінальну відповідальність: як правило, судді шукають різні юридичні способи, щоб не притягувати обвинуваченого до покарання, передбаченого у частині четвертій статті 185 КК України, за крадіжку без ознак, які обтяжують кримінальну відповідальність. Наприклад, суди доволі часто звільняють засуджених від відбування покарання з випробуванням, керуючись тим, що санкції статей знаходяться на межі визначення ступеня тяжкості злочину і містять покарання у виді позбавлення волі від 5 років, що дозволяє застосовувати положення статті 75 КК України [11, с. 415].

Водночас аналіз змін до Кримінального кодексу України після 2022 року дає підстави виявити іншу тенденцію: поряд із посиленням кримінальної відповідальності за майнові злочини в умовах воєнного стану законодавець застосовував більш гуманістичні підходи щодо кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Зокрема, це проявлялося у вдосконаленні правових механізмів застосування альтернативних процедур, насамперед угод про визнання винуватості у відповідних кримінальних провадженнях.

Впровадження альтернативних процедур, що зосереджуються на укладанні угод, відшкодування шкоди, викриванні учасників кримінальних правопорушень та співпраці з державою стали більше доступними для підозрюваних та обвинувачених у злочинах щодо корупційних кримінальних проступків, нетяжких і навіть тяжких корупційних злочинів після ухвалення Закону № 4033-IX від 29 жовтня 2024 року [12].

Зокрема, цим Законом було доповнено статтею 69-2 КК України, відповідно до якої стає можливим призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. У кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови виконання вимог пункту 2 або 2-1 частини четвертої статті 469 КПК України сторонами угоди про визнання винуватості може бути узгоджено та судом призначено основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, але не нижче від найнижчої межі, встановленої КК України.

Цей Закон також доповнив статтю 469 КПК України, відповідно до якої угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих

¹ Таблиця сформована на основі оприлюднених даних про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 07.02.2026)

кримінальних правопорушень у співучасті, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, і за умови повного відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо таких збитків або шкоди було завдано).

Угода стає можливою й у випадках вчинення особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Також варто зазначити, що угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, який є організатором злочину, не може бути укладена у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за винятком випадку укладання угоди на підставі відшкодуванні збитків та за умови відкриття ним іншого організатора корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Якщо зважати на те, що у 2025 році кримінальні правопорушення, пов'язані з таємним викраденням чужого майна, становили 4,66% (28 342 із 608 101) від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, тоді як корупційні склади кримінальних правопорушень, передбачені статтями 366-2 – 370 КК України, – лише 1,4% (8 564 із 608 101), то така статистика фактично свідчить про своєрідну асиметрію кримінально-правової політики. З одного боку, простежується посилення кримінальної відповідальності щодо правопорушень, характерних для широких верств населення, а з іншого – тенденція до лібералізації кримінально-правового реагування на так звані «білокомірцеві» злочини, які у статистичному вимірі становлять меншість, хоча є не менш суспільно небезпечними діяннями. Така дивна тенденція жодним чином не сприяє досягненню завдань, які ставить перед собою закон про кримінальну відповідальність (стаття 1 КК України).

Одним із можливих шляхів подолання зазначеної асиметрії може стати розширення застосування альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів зокрема щодо окремих складів злочинів проти власності, зокрема передбачених частиною четвертою статті 185, частиною четвертою статті 186, частиною четвертою статті 187, частиною четвертою статті 189, частиною третьою статті 190 та частиною четвертою статті 191 КК України. Запровадження угод про примирення та дієвих механізмів реституції у цих справах дозволить переорієнтувати кримінально-правову політику з суто каральних заходів на альтернативні моделі, спрямовані на відшкодування шкоди, досягнення згоди між сторонами та співпрацю з органами правопорядку.

Висновки. Законодавчі зміни у законі про кримінальну відповідальність, запроваджені після 24 лютого 2022 року, з одного боку, істотно обмежили можливості підозрюваних і обвинувачених у застосуванні альтернативних способів врегулювання кримінально-правових конфліктів, зокрема у справах про злочини щодо власності. Водночас ці ж зміни паралельно створили нормативні передумови для лібералізації кримінальної відповідальності у випадках корупційних кримінальних правопорушень. Така ситуація демонструє своєрідну асиметричність кримінально-правової політики держави в умовах воєнного стану щодо різних типів кримінальних правопорушень.

Одним із можливих шляхів подолання зазначеної асиметрії може стати розширення застосування альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів зокрема щодо окремих складів злочинів проти власності. Запровадження можливості укладення угод про примирення, а також ефективних механізмів реституції у цих категоріях справ здатне змістити акценти кримінально-правової політики з виключно каральних і репресивних заходів на альтернативні підходи, орієнтовані на досягнення домовленостей між сторонами, компенсацію завданої шкоди, викриття співучасників кримінальних правопорушень та конструктивну взаємодію з органами правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ. *Голос України* від 24.02.2022 р. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2102-20> (дата звернення: 1.02.2026).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 1.02.2026).

3. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 244 с.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України № 2113-IX від 3 березня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2113-20> (дата звернення: 1.02.2026).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України № 2117-IX від 3 березня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 32. Ст. 1691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2117-20> (дата звернення: 1.02.2026).
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України № 2155-IX від 24 березня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 32. Ст. 1696. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-20> (дата звернення: 1.02.2026).
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України № 2160-IX від 24 березня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1745. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2160-20> (дата звернення: 1.02.2026).
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» (реєстр. № 7124 від 3 березня 2022 року). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7124&conv=9> (дата звернення: 1.02.2026).
9. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 3 грудня 2025 року № 4695-IX. *Офіційний вісник України*. 2025. № 102. Ст. 7206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4695-20> (дата звернення: 1.02.2026).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 1.02.2026).
11. Габлей Н.Г. Окремі аспекти посилення кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 414-416. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/97>.
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29 жовтня 2024 року № 4033-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 10. Ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#Text> (дата звернення: 1.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 5.03.2026

© Марусяк О.В., Сисак В.Т., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0